

POLITICA ANTIOTOMANĂ A HABSBUGILOR ÎN SECOLUL AL XVI-LEA. CONSIDERAȚII GENERALE

Secolul al XVI-lea reprezintă un moment special în istoria României. Este un secol al modernității, al diplomației de mare anvergură, al realismului politic și al perfecționării armamentelor și strategiilor militare. Este secolul Renașterii, cu mentalitatea ei antropocentristă și pragmatică (acum se impune "la Raison d'État" sau "Staatraison"), dar care n-a părăsit complet vechile idealuri medievale: ideea de "Republică Creștină" rămâne vie în suflete, dar Europa nu mai poate fi angajată în totalitatea ei într-o acțiune de tip cruciat. Secolul al XVI-lea este și secolul Reformei și Contrareformei, două fenomene istorice departe de a avea doar implicații religioase: impactul lor în politică și diplomație, în viața socială și economică este covârșitor.

Secolul al XVI-lea este secolul nașterii în inima Europei a unui spațiu geo-politic distinct, care va dăinui 400 de ani: "monarhia dunăreană" sau Imperiul Habsburgic (al ramurii austriece a Casei de Habsburg). El se naște în contextul militar-diplomatic creat după bătălia de la Mohács și își stabilește definitiv identitatea la 1556 când, după abdicarea lui Carol Quintul, are loc separarea ramurilor austriacă și spaniolă a dinastiei de Habsburg.

Asupra nașterii "monarhiei dunărene" este necesar să privim dinspre secolul al XV-lea. Prin Frederic al III-lea (1452-1493) și Maximilian (1493-1519), are loc identificarea Casei de Habsburg cu coroana Sfântului Imperiu Romano-German. Printr-o politică matrimonială foarte inspirată, cei doi împărați au reușit să schițeze vastul edificiu politic pe care urmașii lor, Carol Quintul și mai ales Ferdinand I aveau să-l realizeze la mijlocul secolului al XVI-lea. La 1463 se încheia la Bratislava pactul de familie dintre dinastiile Jagello și Habsburg, pact reconfirmat la Viena în 1515. Cât de inspirați au fost Habsburgii să încheie un asemenea tratat s-a văzut o jumătate de veac mai târziu: Maria, nepoata împăratului Maximilian I, se căsătorește cu Ludovic II de Jagello, rege al Ungariei și Boemiei (1516-1526). Ferdinand, nepotul cel mic al împăratului, lua în căsătorie pe Ana de Jagello, sora regelui Ludovic. Încă înaintea acestor căsătorii, Maximilian însuși se însurase cu Maria de Burgundia (mariaj ce-i adusese Burgundia și Țările de Jos) și-l căsătorise pe fiul său Filip (viitorul rege Filip I al Spaniei) cu prințesa spaniolă Ioana "cea nebună", moștenitoare a regilor Ferdinand și Isabella ai Spaniei. Habsburgii preluau astfel Spania și bogatele ei teritorii de peste ocean. Pe nepotul său cel mare, Carol, Împăratul l-a căsătorit cu principesa Isabella a Portugaliei, pe aceste baze matrimoniale putând Filip II al Spaniei să anexeze ulterior Portugalia¹.

La 1526, Habsburgii erau posesorii unui imperiu "în care soarele nu apunea niciodată": teritoriile Sfântului Imperiu li se adăugau provinciile ereditare austriece (Erblande), Spania și vastul ei imperiu american, Țările de Jos, Burgundia, regatul Neapolelui și alte teritorii italiene. Din punct de vedere juridic, ei puteau emite pretenții în Boemia, Ungaria și chiar în Polonia: în primele două cazuri, aceasta s-a realizat cu succes chiar în 1526, iar Polonia va fi periodic asediată de diplomația habsburgică.

Rivalii europeni ai Habsburgilor: Franța, papalitatea.

La 1526, hegemoniei Imperiului (care spera în restaurarea Imperiului medieval universalist) i se opuneau trei mari puteri, ce aveau și ele aspirații universaliste: Franța, papalitatea și Imperiul Otoman.

În apus, Franța se confrunta cu Habsburgii de la sfârșitul secolului anterior în așa-numitele "războaie italiene". Regele ei, Francisc I, concurase fără succes cu Carol Quintul la 1519 pentru tronul imperial². Rivalitatea franco-habsburgică va traversa secolul al XVI-lea, putând fi voalat regăsită până în

¹ Nicolae Iorga, *Originea și dezvoltarea statului austriac. Zece lecții făcute la Iași*, Iași, 1918, p.53-54.

² Florentina Cazan, *Politica echilibrului european în prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Studii și articole de istorie*, XXI, 1973, p.8; Radu Constantinescu, *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș. Relațiile politice și militare (1527-1546)*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1978, p.23; Halil Inalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică 1300-1600*, Ed. Enciclopedică, București, 1996, p.81.

secolul nostru. În sudul Imperiului, Statul Papal își păstra încă prestigiul spiritual și diplomatic pe care avea să i-l știrbească ulterior Reforma, dar se simțea amenințat de expansiunea habsburgică în unele teritorii italiene.

Rivalul oriental al Habsburgilor: Imperiul Otoman

În răsăritul Europei, Habsburgii intrau prin căderea Ungariei la 1526 (care stopase peste 100 de ani avansul turcilor spre Europa Centrală³), în conflict direct cu Poarta otomană. Proclamându-și universalismul în numele pretenției moșteniri a Imperiului Bizantin, turcii își continuă în secolul XVI marșul victorios spre centrul Europei. După ce ofensiva timpurie a cuceritorului Constantinopolului, sultanul Mahomed al II-lea, a fost blocată la porțile Belgradului la 1456, otomanii au reluat atacul o jumătate de veac mai târziu prin sultanul epocii clasice, Soliman Magnificul (1520-1566).

La 29 august 1521, el cucerește Belgradul, care era considerat "cheia Europei Centrale", iar la 21 ianuarie 1522 cădea Rhodosul, punct strategic în Mediterana răsăriteană. Profitând de neînțelegerile Europei și de solitudinea diplomatică a tânărului rege Ludovic al Ungariei, Soliman a învins armatele maghiare la Mohacs (29 august 1526), regele însuși și mulți demnitari căzând în luptă. La 8 septembrie, capitala Buda era ocupată de armata otomană. Neajutat de voievodul ardelean Ioan Zapolya și de aliații habsburgici, regatul Ungariei suferea cea mai mare catastrofă din istoria sa: teritoriul său a fost ocupat parțial de turci și de Imperiali, iar Transilvania va gravita schimbător în jurul celor două mari puteri.

Situația era însă mult mai complexă decât lăsa să se întrevadă dezastrul de la Mohacs, căci ofensiva europeană a otomanilor trebuie urmărită din două perspective, ambele fundamentale: cea continentală și cea mediteraneană. Perspectiva continentală ne arată că, ocupând părțile centrale ale Ungariei (câmpia panonică), Imperiul Otoman ajungea într-un punct foarte avansat în interiorul continentului, la nici 100 de kilometri de Viena. Pentru Habsburgi, provinciile ereditare și Ungaria Superioară (Slovacia de astăzi) erau amenințate direct, dar nu erau foarte sigure nici Cehia sau unele provincii ale Imperiului. Se crea astfel o graniță nouă în Europa Centrală, de la golful adriatic Fiume (Rijeka) la cetățile ungare Gran (Esztergom) și Eger (Agria, Erlau). Perspectiva mediteraneană asupra expansiunii turcești ne dovedește fragilitatea punctelor strategice insulare ale Creștinătății (Cipru, Creta, Malta etc.), combinată cu o inteligentă mișcare de învăluire de pe uscat (în 1516-1517 cădeau Siria și Egiptul, în 1532 urma să cadă regatul Tunisului) și cu o puternică acțiune de piraterie (galerele otomane sau corsarii berberii periclitaie comerțul maritim european, atacau orașele italiene din Dalmația și din peninsula, ajungând în raiduri devastatoare până la coastele spaniole - chiar și la cele atlantice).

Coaliția franco-otomană

Lupta Habsburgilor pe două fronturi, contra Imperiului Otoman și a Franței, a dus evident spre o coalizare a celor două puteri antihabsburgice. Primele contacte în acest sens precedaseră chiar căderea Ungariei: este vorba de solia secretă trimisă la Constantinopol de regele Francisc I, luat prizonier la Pavia de către imperiali (1525)⁴. Această alianță, care a scandalizat profund Europa, dar care a dat tonul machiavelismului în diplomația internațională, avea să traverseze deceniile trei și patru ale secolului, iar tratatul franco-otoman semnat la 1536 nu făcea decât să oficializeze o stare de fapt mai veche. De altfel, însuși Francisc I numea Înalta Poartă ca fiind singura forță capabilă să garanteze echilibrul politic european. Ideea nu era străină nici sultanului Soliman, care vedea în alianța cu Franța un instrument eficient contra hegemoniei dinastiei de Habsburg⁵.

În ceea ce privește Franța, amenințarea pe care o reprezenta pe plan militar s-a dovedit puțin importantă, mai ales după reglementarea "războaielor italiene". Pericolul francez era unul diplomatic. Franța a fost un factor consecvent în încurajarea avansului central-european al lui Soliman Magnificul, iar Francisc I era bănuț de contemporani c-ar fi fost autorul moral al dezastrului de la Mohács, al primului

³ Olga Zirojević, *Die türkisch-ungarischen Krieger, Zusammenstöße und Streifzüge (1459-1526)*, în *Habsburgisch-osmanische Beziehungen*, Wien, 1985, p.1-17.

⁴ Rodica Ciocan, *Politica Habsburgilor față de Transilvania în timpul lui Carol Quintul*, București, 1945, p.5-6.

⁵ Henri Pirenne, *Les grands courants de l'histoire universelle*, II, *De l'expansion musulmane aux traites de Westphalie*, Neuchatel, 1946, p.510; H. Inalcik, *op.cit.*, p.81.

asediu al Vienei (1529) și a marilor campanii otomane în Ungaria, per ansamblu. Alianța franco-otomană a fost însă, dintr-un punct de vedere, chiar benefică Imperiului. Ea a atras împotriva Franței condamnarea cvasi-unanimă a "opinieii publice" europene, a luat Franței reputația de posibil concurent al Sfântului Imperiului la hegemonia în Europa și, mai ales, a dus la ruptura diplomatică a Papalității de Franța, careia îi fusese partener în marile ligi și coaliții antihabsburgice. Din deceniul al patrulea al secolului XVI, când alianța turco-franceză devenea tot mai evidentă, Sfântul Scaun s-a apropiat de Imperiul lui Carol Quintul, căruia i-a devenit un avanpost foarte util în vederea plănuirilor cruciade antiotomane.

Nașterea "monarhiei dunărene"

Expansiunea maritimă și continentală a Imperiului Otoman în general, căderea statului-tampon Ungaria și frontiera directă între stăpânirile Habsburgilor și ale turcilor în special, au dus la reorientarea strategiei politice a împăratului Carol Quintul și a fratelui său Ferdinand, arhiduce de Austria. Ei au trebuit, dar mai ales Ferdinand s-a ocupat de acest aspect, să acorde mai multă importanță flancului estic și sud-estic al Imperiului. Moartea la Mohács a regelui Ungariei și Boemiei a lăsat vacante cele două tronuri, iar preocuparea lui Ferdinand de a le ocupa constituie primul pas care a dus la configurarea "monarhiei dunărene".

La 23 octombrie 1526, el era ales de către dieta de la Praga rege al Boemiei, fiind încoronat în catedrala Sf. Vitus la 27 februarie 1527. Ferdinand a încercat să refacă - în ciuda opoziției Stărilor cehe, care sperau ca regele să se ocupe mai mult de problemele interne⁶ - unitatea dinastică ungaro-cehă, idee a secolului al XV-lea și care murise odată cu regele Ludovic la Mohács.

Dar, între timp, partida "națională" a nobilimii maghiare alegea ca rege al Ungariei un autohton, pe voievodul ardelean Ioan Zapolya, care la Mohács stătuse în expectativă, fără a-și ajuta suveranul. El fusese ales de dieta întrunită la Tokaj la 14 octombrie 1526 și încoronat la Székesfehérvár (Alba Regală, Stuhlweissenburg) la 10 noiembrie 1526. Din punct de vedere juridic, actul era nul, chiar dacă el se baza pe decizia dietală de la 1505, care interzicea străinilor să candideze la tron. Ferdinand, moștenitor legitim al coroanei maghiare, a câștigat de partea sa pe palatinul Ștefan Báthory, singurul care avea dreptul să convoace dieta de alegere a regelui. Anulând dieta de la Tokaj, aceasta din urmă a convocat o nouă dietă la Bratislava, care l-a ales la 17 decembrie 1526 pe Ferdinand rege al Ungariei. El a fost încoronat tot la Székesfehérvár, la 3 noiembrie 1527. Rivalitatea dintre cei doi pretendenți va duce la un adevărat război civil în Transilvania și comitatele răsăritene ale Ungariei, conflict care a implicat activ Imperiul Otoman și care a redimensionat politica antiturcească a Habsburgilor. Asupra acestui conflict vom reveni ulterior⁷.

Raportul de forțe otomani - Habsburgi

Pentru Imperiul Otoman, domnia lungă a sultanului Soliman Magnificul (1520-1566) a constituit apogeul epocii clasice⁸. În timpul acestui sultan (care, dacă ar fi fost creștin, ar fi fost desigur un strălucit principe renascentist), Imperiul Otoman a cunoscut maxima sa expansiune teritorială și autoritate politico-militară. Era un stat bazat pe expansiune și cucerire; însăși stabilitatea sa internă necesita expansiune. Armatei otomane trebuia să li se dea permanent o ocupație, în caz contrar aveau loc revolte sângeroase, ca cele din anii 1589-1593⁹. Sistemul social-politic era unul militarist, dar sultanii și vizirii nu mai erau barbarii care odinioară băteau la porțile balcanice ale Europei, ci erau - mai ales Soliman Magnificul - oameni politici diplomați și pragmatici, culti și rafinați¹⁰. În ciuda severității preceptelor Islamului, erau mai puțin intransigenți și chiar dispuși să negocieze cu necredincioșii. Djihadul, apelul la războiul sfânt

⁶ Josef Janace, *Pad Rudolfa II (Căderea lui Rudolf II)*, Nakladatelstvi Brana, Praha, 1995, p.12; *Dejiny Ceskoslovensku. do roku 1648 (Istoria Cehoslovaciei până la 1648)*, I, Statni Pedagogicke Nakladatelstvi, Praha, 1990, p.531-532.

⁷ R. Ciocan, *op.cit.*, p.10-14; R. Constantinescu, *op.cit.*, p.23-24; *Dejiny Slovenska (Istoria Slovaciei)*, II, 1526-1848, VEDA, Bratislava, 1987, p.22-23.

⁸ Halil Inalcik, *op.cit.*, o interesantă analiză social-economică a societății otomane.

⁹ Jan Paul Niederkorn, *Die europaischen Mächte und der "Lange Türkenkrieg" Kaiser Rudolfs II. 1593-1606*, Wien, 1993, p.1; Jean Berenger, *Die Geschichte des Habsburgerreiches. 1273 bis 1918*, Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 1995, p.214-216.

¹⁰ Victor Tapié, *Monarchie et peuples du Danube*, Fayard, Paris, 1969, p.76; J. Berenger, *op.cit.*, p.215.

rămânea viu, în timp ce în Europa aceeași idee (în forma sa creștină, cruciada) devenea o simplă noțiune propagandistică. Statul otoman era unul autocrat: atotputernicia sultanului și a marilor viziri asigura coeziunea sistemului social-economic și administrativ care, bazat pe o populație de 18-20 de milioane de locuitori împrăștiați de la Golful Persic la Dunăre, pune în mișcare mașina de război otomană. Paradoxal, statul fundamentalist otoman folosea la un nivel foarte înalt (până la acela de mare vizir) o elită creștină renegată, levantină, balcanică și mediteraneană. Ea asigura Imperiului birocrație, administratori și soldați, aceștia fiind adeseori recrutați prin sistemul "devșirme" (copii creștini răpiți și crescuți în religia musulmană)¹¹.

În epoca lui Soliman Magnificul, armata otomană continua să fie cea mai numeroasă și mai eficientă din Europa. Grosul armatei, foarte disciplinat și bine echipat (dar inferior ca armament mercenarilor europeni), era completat cu detașamentele vasalilor: tătari, anatolieni, domnitorii Țărilor Române¹².

Punctele slabe ale sistemului militar otoman erau sistemul greoi de recrutare (al timarioților), timpul și distanța, greutățile de aprovizionare a armatelor aflate pe front. În primele luni ale anului, militarii erau rechemati sub arme și concentrați la Adrianopol, de unde grosul armatei pornea spre zonele de operațiuni din Ungaria. Distanța mare (1.500-2.000 kilometri) dintre Anatolia sau Balcani și Ungaria era străbătută încet (drumurile fiind neamenajate și fluviile greu de traversat), așa că pentru campania propriu-zisă rămăneau cinci luni de vară, căci toamna coeziunea trupelor scădea, timarioții insistând să se întoarcă pentru iernat în regiunile natale. Pe câmpul de luptă rămăneau doar garnizoanele fortificate, iar restul armatei se retrăgea pentru iernat la sud de Dunăre, cel mai adesea în preajma Belgradului¹³. Sistemul de aprovizionare a armatei otomane, deși bine organizat, era adesea blocat de lungimea excesivă a liniilor de transport¹⁴.

Privind în ansamblu politica de expansiune inițiată de Soliman, se observă că frontul din Ungaria (cărui istoriografia europeană a problemei îi acordă o atenție mai mare) avea un rol secundar. Mai important era conflictul secular cu Persia sau frontul mediteranean, unde sultanul visa să lovească în puterea maritimă a Spaniei și Veneției¹⁵.

De cealaltă parte se afla Sfântul Imperiu Romano-German al lui Carol Quintul și imperiul central-european în formare al fratelui său Ferdinand. În secolul al XVI-lea, Habsburgii promovau direcții de expansiune ambițioase: Lumea Nouă, Țările de Jos, Mediterana, câmpia Tisei și Dunărea de jos. O populație de 6-7 milioane stătea la baza unui sistem social-economic modern, precapitalist, dar condus de o birocrație adesea greoaie și ineficientă. Era o lume care trecuse prin Renaștere, era departe de despotismul oriental al otomanilor, era diversă etnic și uneori explozivă confesional, acest din urmă fapt slăbindu-i considerabil coeziunea.

În fruntea Imperiului se afla împăratul Carol Quintul (1519-1556), care guverna înconjurat de consilieri; în probleme militare exista un organism birocratic (Hofkriegsrat). Teoretic, Ferdinand îi era vasal, fiind arhiduce de Austria și rege al Cehiei și Ungariei.

Funcționarea normală a statului, mai ales în aspectele de politică externă, era îngreunată de Stările grupate în diete regionale, naționale și imperiale (Reichstag). Gradul ridicat de maturitate politică (spre exemplu Stările cehe sau germane) făcea ca acestora să le fie mai apropiate interesele lor imediate (finanțe, politica regională, probleme confesionale) decât interesele generale ale Statului, între care chestiunile de politică externă, cele legate de politica antiotomană ocupau un loc de primă importanță. La nivelul Imperiului, ca și la nivelul regatelor asociate, decizia politică era imposibil de luat fără consultarea Stărilor,

¹¹ Karel Vocelka, *Rudolf II und seine Zeit*, Wien-Köln, 1985, p.174; J. Berenger, *op.cit.*, p.215.

¹² J. Berenger, *op.cit.*, p.215-216.

¹³ *A History of the Ottoman Empire to 1730*, Cambridge University Press, Cambridge-London-New York-Melbourne, 1976, p.83-84, J. Berenger, *op.cit.*, p.216-217.

¹⁴ Caroline Bellingal Finkel, *The Provisioning of the Ottoman Army During the Campaigns of 1593-1606*, în *Habsburgisch-osmanische Beziehungen*, p.107-125.

¹⁵ J. Berenger, *op.cit.*, p.214-215.

căci ele votau sau respingeau sumele destinate finanțării războiului¹⁶.

Foarte adesea, conjuncturi internaționale foarte favorabile au fost pierdute datorită disputelor sterile și a devierii discuției spre subiecte mai de actualitate pentru stări decât pericolul otoman (Turkengefahr); de la Carol Quintul și până la Rudolf al II-lea, împărații nu au găsit decât foarte rar soluția pentru a convinge Stările de necesitatea impunerii "impozitului turcesc", și aceasta în momente în care pericolul otoman devenea foarte real.

De aceea, se prefera completarea nevoilor financiare prin subsidii sau ajutor militar extern, fapt ce a condus pe împărați și Sfântul Scaun, brațul spiritual al cruciadei, la o activitate diplomatică febrilă¹⁷. Erau sondate disponibilitățile statelor italiene (mai ales Veneția), ale Poloniei și Rusiei, Franței, Transilvaniei și Țărilor Române, chiar ale tătarilor, ale Persiei sau ale unor regate musulmane mediteraniene. Dar și aceste ajutoare externe, care cel mai adesea rămâneau la nivelul de promisiuni, erau insuficiente pentru a face aparatul militar habsburgic să funcționeze eficient.

În secolul al XVI-lea, armatele avute la dispoziție de către imperiali erau de o foarte mare diversitate. Trupele de uscat erau formate din armate echipate și întreținute de provincii ale Imperiului și de regatele asociate și din mercenari. Aceștia (ne referim la cei antrenați în conflictele antiotomane continentale) proveneau din Spania, Țările de Jos, Italia, din principatele germane, sau chiar din afara blocului habsburgic: francezi, scandinavi, polonezi. În flotă predominau spanioli, italieni și levantini.

Trupele erau echipate cu armamentul cel mai performant al epocii și aveau o mare experiență de luptă, dobândită în "războaiele italiene" sau în Țările de Jos, dar le lipsea o conducere supremă unitară și autoritară. Deși erau excelenți militari profesioniști, mercenarii erau adeseori indisciplinați și turbulenți, la o cât de mică întârziere a plății soldelor¹⁸.

Împărații Habsburgi ai secolului XVI au fost, cu excepția lui Carol Quintul (caracterizat drept cavaler burgund mai apropiat Crucidelor decât Renașterii), niște monarhi pașnici. Ferdinand I, Maximilian II, Rudolf II considerau războiul drept o povară, de aceea ocupându-se de organizarea lui doar în virtutea obligației lor de suverani. De altfel, chiar conducerea războiului se schimbasesc mult față de secolele Evului Mediu, devenind o adevărată știință (Kriegsführung), care presupunea o pregătire specială¹⁹. Împărații lăsau astfel conducerea treburilor militare în mâna unor birocrați sau generali uneori mediocri; Eugeniu de Savoia se năștea abia o sută de ani mai târziu.

"Militärgrenze"

Trecând peste alianțele și operațiunile militare propriu-zise, considerăm că cel mai eficient instrument folosit de Habsburgi în politica lor antiotomană a fost constituirea a ceea ce istoriografia numește "Militärgrenze": instituția administrativă și militară specială organizată pe cele mai dificile segmente ale frontierei continentale cu Imperiul Otoman. Această frontieră, care măsoară peste o mie de kilometri și care a cunoscut modificări minore pe parcursul secolului, străbătea linia Kosice (Kassau) - Sătmar - Tokaj - Eger (Erlau) - Kremnika și orașele miniere din Slovacia - Komarno (Komorn) - Raab (Győr) - Veszprem - Kanisza - Varazdin - Zagreb - Fiume. Este de menționat faptul că din această întreagă linie a frontierei, din Ungaria Superioară până la Adriatică, doar regiunile Ungariei și Croației de astăzi aveau regimul de "Militärgrenze"²⁰.

¹⁶ Anton Gindeli, *Rudolf II und seine Zeit. 1606-1612*, I, Carl Vellmann's Verlag, Prag, 1863, p.32; Wifried Schultze, *Reich und Turkengefahr im späten 16. Jahrhundert*, Verlag C.H.Beck, München, 1978, p.67-223; J.Berenger, *op.cit.*, p.214.

¹⁷ Alexandru Ciorănescu, *Petru Rareș și politica orientală a lui Carol Quintul*, în *AARMSI*, seria III, XVII, 1936, p.246-247; R.J.W. Evans, *Rudolf II and his World. A Study in Intellectual History. 1576-1612*, Clarendon Press, Oxford, 1973, p.77-78; Karel Vocelka, *Die politische Propaganda Rudolfs II (1576-1612)*, Wien, 1978, p.281-287.

¹⁸ A. Gindely, *op.cit.*, p.31; *A History of Ottoman Empire*, p.117; J. Berenger, *op.cit.*, p.217.

¹⁹ A. Gindely, *op.cit.*, p.31.

²⁰ V. Tapié, *op.cit.*, p.82; K. Vocelka, *op.cit.*, p.269. Vezi studiul lui Geza Palffy, *A török elleni vedelmi rendszer szervezetenek története a kezdetektől a 18. elejéig (Dezvoltarea sistemului de apărare a frontierei în Ungaria de la origini până la începutul secolului XVIII)*, în *Történelmi Szemle*, XXXVIII, 2-3, 1996, p.163-217.

Din punct de vedere militar, linia defensivă era presărată cu fortificații de mărimi diferite²¹. Unele deserveau așezări urbane (Eger, Raab, Zagreb); acestea erau de dimensiuni mari, construite din piatră de către arhitecți italieni și erau adevărate capodopere ale arhitecturii militare (spre exemplu Raab). Altele erau ridicate de-a lungul unor râuri sau drumuri comerciale sau în puncte strategice; erau mai modeste, construite uneori de către populația locală, folosindu-se piatra dar și lemnul sau împletiturile de lemn întărite cu lut (palankas). Cetățile aveau garnizoane de mercenari, care erau întreținuți (ca de altfel întreaga instituție a "Militärgrenze") din fondurile alocate de către dietele provinciilor vecine. Exista o adevărată repartitie pe provincii a porțiunilor de graniță: Stiria, Carintia și Craina (Krain) pentru cea slovenă și croată, Austria Superioară (Oberösterreich) și Austria Inferioară (Niederösterreich) pentru porțiunea Balaton-Dunăre, Boemia pentru Ungaria Superioară, iar Silezia și Moravia pentru segmentul estic al acestei provincii²².

În zona de frontieră fusese colonizată populație în general retrasă din fața avansului otoman (slavi, maghiari), ea obținând diverse avantaje și formând "sate de grăniceri" (asemănătoare cu cele din estul Transilvaniei, create în secolul al XVIII-lea)²³.

Acest sistem special, al cărui autor moral este Ferdinand, a asigurat stabilitatea graniței otomane în ciuda campaniilor de mare anvergură sau a micilor confruntări de graniță. Ungaria a devenit pentru Habsburgi un "Vorland", un adevărat *limes*, dar sacrificiul ei a salvat Imperiul și nu numai. În epocă se vorbea despre Ungaria ca despre avanpostul Creștinății ("antemurale Christianitatis"). "Militärgrenze" a fost îmbunătățit în perioada în care Ferdinand a fost împărat (1556-1564) și în epoca lui Maximilian II (1564-1576). Ei au încercat să aplice metodele instituției din Ungaria și Croația și în privința nucleului de orașe miniere din Slovacia, zonă strategică pentru Habsburgi și foarte accesibilă expedițiilor de jaf otomane²⁴.

Trebuie menționat faptul că, de cealaltă parte a frontului, otomanii au organizat o linie defensivă asemănătoare, care avea drept principale puncte de rezistență pe cele de la Timișoara, Belgrad, Székesfehérvár, Buda și Gran²⁵. De altfel, în viziunea garnizoanelor otomane (ghazis - luptători devotați cauzei Djihadului), frontiera avea un caracter temporar, căci datoria lor era să transforme teritoriul dușmanului (Dâr ül-Harb, "Casa războiului") într-un pământ otoman (Dâr ül-Islâm, "Casa păcii")²⁶.

Efortul propagandistic habsburgic. Ideea de "Cruciadă" și de "Creștinătate"

În secolul al XVI-lea, amenințarea otomană s-a apropiat semnificativ de Imperiu și de țările asociate acestuia. S-a creat astfel în rândul populației, inclusiv prin efortul de popularizare al Habsburgilor și al Bisericii Catolice, o stare de spirit de mare sensibilitate la pericolul turcesc (Türkengefahr). Popularizarea pericolului turcesc îndeplinea trei funcții: cea de informare (a "opinie publice" despre expansiunea turcilor și chiar despre istoria lor), discursivă (discutarea publică a strategiilor de luptă, a organizării militare) și cea propagandistică (sensibilitatea societății asupra pericolului otoman și a necesității unificării efortului militar european contra lui)²⁷.

S-a născut astfel o întregă literatură "turcească", completată cu broșuri, ziare, foi volante referitoare la evenimentele de pe fronturile de luptă (Zeitungen, Türkenbuchlein, Relationes), literatură care a format în conștiința europenilor o nouă imagine a Turcului: de la "dușmanul ereditar" s-a ajuns la o anumită umanizare a Turcului și la curiozitate în privința lui²⁸.

²¹ J. Berenger, *op.cit.*, p.220-221.

²² J. Janacek, *Rudolf II a jeho doba (Rudolf II și epoca sa)*, Nakladatelstvi Svoboda, Praha, 1987, p.312.

²³ K. Vocelka, *op.cit.*, p.269; J. Berenger, *op.cit.*, p.221.

²⁴ Vojtech Kopcan, *Turecke nebezpecenstvo a Slovensko (Pericolul turcesc și Slovacia)*, VEDA, Bratislava, 1986, p.45-51.

²⁵ *A History of the Ottoman Empire*, p.117.

²⁶ *Ibidem*, p.91; H. Inalcik, *op.cit.*, p.204,407.

²⁷ W.Schultze, *op.cit.*, p.21-67; J. Berenger, *op.cit.*, p.218.

²⁸ *A History of the Ottoman Empire*, p.118; W. Schultze, *op.cit.*, p.22-29; Maximilian Grothaus, *Zum Turkenbild in der Kultur der Habsburgermonarchie zwieschen dem 16. und 18. Jahrhundert*, în *Habsburgish-osmanische Beziehungen*, p.67-91.

În epocă se discută dacă războiul antiotoman propus de Habsburgi și Biserică era o nouă cruciadă sau un război legitim²⁹. Se apela la amintirea glorioasă a cruciadelor îndreptate împotriva necredincioșilor, arătându-se că de fapt turcii amenințau din nou armonia Europei, de aceea fiind necesar efortul conjugat al europenilor pentru a-i alunga pe turci de pe continent; se vorbea chiar despre eliberarea Constantinopolului.

Deși Europa era zguduită de Reformă, idealurile medievale ale unui Corpus Christianum au reușit să sensibilizeze pe contemporani, dar prea puțin pentru a convinge totalitatea lumii creștine de necesitatea unei noi cruciade. Carol Quintul și Ferdinand I au reușit să asigure un fel de solidaritate între catolici și protestanți în această privință, dar în timpul urmașilor lor divergențele dintre Imperiu și protestanți s-au accentuat³⁰. Chiar dacă au existat protestanți care sau angajat voluntari în armatele habsburgice pe frontul din Ungaria, ansamblul lumii reformate vedea în chemarea la lupta antiotomană expansiunea răsăriteană a Habsburgilor și a catolicismului.

În privința pericolului otoman, Martin Luther a avut o atitudine schimbătoare. Inițial a considerat că acesta este o pedeapsă divină (Werk Gottes) pentru păcatele omenirii și ale Statului (care era protectorul catolicismului). Dar când turcii au început să amenințe teritoriile germane, el a sprijinit sincer (prin predici, broșuri, chiar trupe și subsidii importante) pe împărat³¹.

Un aspect interesant, în legătură directă cu politica antiotomană a Habsburgilor, este relația otomani - Reformă. Soliman Magnificul dorea o Europă divizată, ostilă Habsburgilor, care să nu mai poată organiza vreo cruciadă. De aceea, el a încurajat confesiunile lutherană și calvină și principatele germane protestante grupate în Liga Schmalkalden în opoziția lor față de Imperiu și Papalitate. În scrisorile adresate protestanților, afirma că ei luptă contra aceluiași inamic și găsea multe similitudini între doctrinele mahomedană și cele reformate. Ungaria ocupată (pașalâcul de la Buda) a devenit datorită protecției otomane o adevărată citadelă a calvinismului (spre exemplu centrul de la Debreczen), istoriografia vehiculând în această privință termenul de "calvino-turcism". Împărații Habsburgi au fost obligați la numeroase concesii confesionale (chiar și tratatul de la Augsburg din 1555), tocmai pentru că în spatele radicalizării revendicărilor protestante se aflau încurajările otomane³².

Prin pacea de la Zsitvatorok (1606) s-a încheiat nu doar războiul de 15 ani (cu care se sfârșește secolul al XVI-lea în Europa Centrală), ci însuși războiul început la 1526, după dezastrul de la Móhacs.

În acești 80 de ani, Europa Centrală a cunoscut două fenomene geo-politice importante: s-a consacrat stăpânirea otomană în inima continentului și s-a născut "monarhia dunăreană", ambele fiind expresii ale unor politici externe de hegemonie europeană. Dar, în timp ce pașalâcul de la Buda constituia punctul maxim atins de otomani, "monarhia dunăreană" habsburgică se afla abia la început. După începuturile dintre anii 1526 și 1606, ea avea să-și reia în forță expansiunea spre răsărit și sud-est (o nouă formă de "Drang nach Osten") la 1683, continuând-o până la începutul secolului nostru, când anexarea Bosniei avea să constituie ultima etapă a expansiunii începute la 1526.

RADU MĂRZA
Universitatea "Babeș-Bolyai"
Cluj

²⁹ W.Schultze, *op.cit.*, p.46-52; J.P.Nieder Korn, *op.cit.*, p.2-6.

³⁰ R.J.W. Evans, *op.cit.*, p.76; R.A. Kann, *A History of the Habsburg Empire (1526-1918)*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1974, p.40-41; *A History of the Ottoman Empire*, p.117-118.

³¹ W.Schulze, *op.cit.*, p.46-52; H. Inalcik, *op.cit.*, p.85.

³² K.Vocelka, *op.cit.*, p.267; H.Inalcik, *op.cit.*, p.84-85.

**LA POLITIQUE ANTIOTOMANE DES HABSBOURGS AU XVIe SIÈCLE.
CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES.**

RÉSUMÉ

En partant de l'idée d'un XVIe siècle nonconventionnel daté du point de vue politique, diplomatique, militaire et de l'affirmation de la naissance dans cette période dans l'Europe Centrale de la "monarchie danubienne", l'auteur présente quelques observations générales concernant la politique antiotomane des Habsbourgs . . .

Les problèmes suivies sont: les rivaux des Habsbourgs: (les Otomans, la France, pour un certain temps aussi la Papauté), la coalition franco-otomane, le rapport des forces entre les Turcs et les Habsbourgs, la création de "Militärgrenze" et la propagande habsbourgo-papale.